

Een sluis die nooit meer zal functioneren, wordt gerestaureerd

Suatiesluizen, spuisluizen, keersluizen, inlaatsluizen, damsluizen, schutsluizen; in ons land zijn heel wat soorten sluizen te vinden. Maar er is één type sluis dat niet meer gebruikt wordt en al bijna vergeten is: de militaire inundatiesluis. Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier gaat een inundatiesluis van de Stelling van Amsterdam restaureren. Die ligt dichtgestopt en verscholen in de Zuidijk van De Beemster.

DE BEEMSTER

Veel elementen van de Stelling zijn in De Beemster nog aanwezig. Duidelijk zichtbaar en herkenbaar in het landschap zijn de vijf forten in de droogmakerij: Fort Spijkerboor, Fort aan de Jisperweg, Fort aan de Middenweg, Fort aan de Nekerweg en Fort Benoorden Purmerend. De sterk vervallen inundatiesluis is minder zichtbaar, maar is inmiddels met de Stelling van Amsterdam verheven tot cultureel erfgoed. De complete Stelling van Amsterdam is in 1997 op de Werelderfgoedlijst van de UNESCO geplaatst. De Beemster zelf heeft als droogmakerij trouwens ook deze status. Het is dan ook uniek in de wereld, dat in hetzelfde gebied twee Werelderfgoederen aanwezig zijn.

Het hoogheemraadschap voelt zich verantwoordelijk voor cultuurhistorische objecten, maar heeft geen taak om ze te onderhouden. Het verkrijgen van subsidie was daarom een voorwaarde voor restauratie van de inundatiesluis. De plannen zijn inmiddels al in een vergevorderd stadium.

DE STELLING VAN AMSTERDAM

De verdedigingskring rond de hoofdstad Amsterdam is door het Departement van Oorlog gebouwd tussen 1880 en 1920. De stelling bestaat uit een combinatie van 36 forten, twee kustforten, twee vestingen, drie batterijen en twee kustbatte-

rijen. Door middel van een ingenieus stelsel van kunstwerken, zoals sluizen en aflatwerken konden gebieden onder water worden gezet. De aaneengesloten inundatiegebieden vormden als het ware een 'stadsgracht' rondom Amsterdam. De Stelling van Amsterdam is nooit belegerd geweest en was door de komst van het vliegtuig als verdedigingsmiddel in één klap achter-

haald. Toch is in de Tweede Wereldoorlog twee keer gebruik gemaakt van inundatiesluizen en zijn gebieden onder water gezet. In 1940 door de Nederlandse strijdkrachten om de inval van de Duitsers te hinderen. Direct na de vijandelijkheden kon men in korte tijd het land weer droogmalen, er was dan ook betrekkelijk weinig schade. Op bevel van de Duitse bezetter werd voor de tweede keer de boel onder water gezet. Die inundatie duurde maar liefst van 7 maart 1944 tot aan het einde van de oorlog.

INUNDATIE

Inundatie was gedurende eeuwen een beproefd systeem om zich tijdens schermutselingen te verdedigen tegen de vijand, of juist om hem aan te vallen. Bij defensieve onderwaterzetting moet niet gedacht worden aan een hoog peil. Er werd zoveel water ingelaten, dat het terrein zowel onbegaanbaar als onbevaarbaar werd. Voor het handhaven van een inundatie werden normale waterwerken gebruikt, zoals schutsluizen en gemalen. Het op peil houden, vereiste op zich geen extra maatregelen. Maar om zoveel mogelijk water in zo kort mogelijke tijd in de polders te kunnen brengen, moesten er wel extra waterwerken gebouwd worden. De Genie heeft daarom inundatiesluizen aangelegd, met vergunning van de betreffende polderbesturen en gefinancierd met gelden uit de begroting van het Ministerie van Oorlog.

Rondom Amsterdam zijn 24 van dergelijke sluizen gebouwd, ze liggen wat verborgen in het landschap. De inlaatpunten waren strategisch gelegen bij de hoofdverdedigingslijn, zodat tijdens een beleg de verdedigers controle konden blijven uitoefenen over de sluizen. De meeste inundatiesluizen waren van bescheiden afmetingen en waren vaak niet meer dan een duiker (inlaatkoker) met een schuif. In tegenstelling tot normale sluizen hoeft een inundatiesluis niet altijd twee waterwegen te verbinden. Veel inundatiesluizen komen uit op land dat onder water gezet moest worden. In De Beemster is het inundatiegebied zelf niet herkenbaar en is, net als in het verleden, normaal in gebruik. Het is nooit de bedoeling geweest om in (dreigende) oorlogstijd de gehele Beemster onder water te zetten. Het ging

alleen om het zuidelijk gebied, gearceerd aangegeven op de kaart (het noorden bevindt zich rechts). Deze kaart is gebruikt in de Tweede Wereldoorlog als calamiteitenplan. De nummers op de kaart corresponderen met groepen bewoners die in geval van een calamiteit konden ingrijpen. De dorpen Zuidoostbeemster en Middenbeemster moesten droog blijven, net als het gehele noordelijke deel van de droogmakerij. Om dit te realiseren zijn verschillende wegen opgehoogd. Zo konden zij ook fungeren als waterkering. De cirkels op de kaart markeren de openingen in de weg/waterkering. Bij bruggen konden watergangen afgesloten worden met schotbalken. Duikers werden met een schuif gesloten.

DE INUNDATIESLUIS IN DE ZUIDDIJK

De inundatiesluis in de Zuiddijk van De Beemster is één van de grotere in zijn soort en ligt tussen het Fort aan de Middenweg en het Fort aan de Nekkerweg. De sluis is gebouwd in de jaren 1890-1891 en kon water uit het Noordhollandsch Kanaal spuien in de Beemster. De inundatiesluis is gebouwd door aannemer C.D. Kleyn voor de som van f 80.400,-. De sluis is gefundeerd op palen en heeft een vloer van beton. De opgaande delen zijn in metselwerk uitgevoerd. Er zijn zes uitstroomkokers van ongeveer anderhalve meter breed. Op de sluis stonden windwerken waarmee eikenhouten schuiven bediend konden worden. Voor en achter de sluis waren bodem en taluds bekleed met basalt, om wegspoelen van grond te voorkomen.

In 1959 vroeg het Ministerie van Oorlog aan het waterschap of het belang had bij het voortbestaan van de inundatiesluis. De sluis had immers geen militaire betekenis meer. Het Waterschap De Beemster wilde dat de sluis in zijn geheel verwijderd zou worden. Immers een dijkbeheerder heeft liever geen 'vreemde' objecten in zijn dijk. Uiteindelijk heeft het Ministerie van Defensie in 1961 besloten om de inundatiesluis te laten zitten en dicht te stoppen. Het opruimen van de sluis zou veel te duur worden. De Genie heeft de sluis in 1962 buiten gebruik gesteld. Aan de kant van het Noordhollandsch Kanaal is toen de dubbele rij schotbalken van hout vervangen door balken van gewapend beton, waartussen beton is gestort. Aan de binnenzijde werden de houten schotbalken vernieuwd en die ruimte werd opgevuld met klei.

Tot 2005 is er geen onderhoud meer aan de inundatiesluis gepleegd. Hij ligt er gelukkig nog wel, maar is sterk in verval geraakt. Europese en provinciale subsidies maken het mogelijk dat het hoogheemraadschap de sluis kan restaureren. Het stor-tebed van de sluis, dat in de jaren zeventig in gebruik was genomen als baggerde-pot, wordt uitgegraven en de basaltbekleding wordt hersteld. Van het bijzondere waterbouwkundige kunstwerk wordt het metselwerk hersteld en de sluis wordt in de oorspronkelijke staat teruggebracht. Net als de Stelling van Amsterdam zal de inundatiesluis in de Zuiddijk van De Beemster nooit meer functioneren. Maar een belangrijk cultureel erfgoed van wereldklasse blijft behouden en is straks in al haar schoonheid te bewonderen.

*Hans Korsman (met dank aan Alex Bartels),
Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier.*